

Reduced Virtualization: The Socratic Origin of Face to Face Learning

Uğur KESKİN

Anadolu University, Eskişehir - TURKEY

Article History

Submitted: 21.05.2019
Accepted: 28.02.2020
Published Online: 29.04.2020

Keywords

Face to Face Learning
Written Sources
Technological Learning Material
Socrates



DOI: 10.29129/inujgse.568313

Abstract

Purpose: The purpose of this article is to examine the differences between learning activities carried out through face-to-face learning, written learning and learning-based materials.

Design & Methodology: The different forms of learning were created and discussed by adapting them to the categorizing forms frequently used by Socrates as intellectual origin. In this article, philosophical and theoretical discussion approach has been adopted through the literature review.

Findings: Axiomatic deductive deductions formed and systematized by Aristotle and Euklides have been applied in this article written with an exploratory analysis design. In this context, Socrates' views were analyzed and evaluated within the context of contemporary learning approaches.

Implications & Suggestions: Socrates, who put forward idealist views on the learning processes, was found is known to have opposed to any instrumentalist approach that valued information and problem-solving according to their practical aims. Therefore, it has been considered that the Socratic approach has a quality that directs all stakeholders related to education to a multidimensional and balanced thinking.

Azaltılmış Sanallık: Yüz Yüze Öğrenimin Sokratik Kökeni

Uğur KESKİN

Anadolu Üniversitesi, Eskişehir - TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 21.05.2019
Kabul: 28.02.2020
Online Yayın: 29.04.2020

Anahtar Sözcükler

Yüz Yüze Öğrenim
Yazılı Kaynaklar
Teknolojik Öğrenim Materyali
Sokrates



DOI: 10.29129/inujge.568313

Öz

Amaç: Bu makalenin amacı; yüz yüze öğrenim, yazılı kaynaklara dayalı öğrenim ve ileri teknoloji ürünü olan yardımcı materyal aracılığıyla gerçekleştirilen öğrenim faaliyetleri arasındaki farklılıkları ele almaktır.

Yöntem: Söz konusu farklı öğrenim biçimleri, düşünsel köken olarak Sokrates tarafından sıkça başvurulan derecelendirme (kategorize etme) biçimlerine uyarlanarak oluşturulmuş ve tartışılmıştır. Makalede yöntem olarak, kaynak taraması üzerinden felsefi ve teorik tartışma yaklaşımı benimsenmiştir.

Bulgular: Keşifsel bir inceleme tasarımıyla yazılan makalede, Aristoteles ve Euklides tarafından yapılandırılarak sistematik uygulama olanağına kavuşturulan aksiyomatik tümdengelimli çıkarsamalara başvurulmuştur. Bu kapsamda Sokrates'in görüşleri, çağdaş öğrenim yaklaşımları kapsamında değerlendirilerek analiz edilmiştir.

Sonuçlar ve Öneriler: Öğrenim süreçlerine ilişkin idealist görüşler öne süren Sokrates'in, ortaya koyduğu yaklaşımıyla, bilgiye, sorun çözdüğü veya pratik amaçlara hizmet edebildiği nispette değer veren araçsalcı anlayışın karşısında yer aldığı belirlenmiştir. Dolayısıyla, söz konusu Sokratik anlayışın, eğitim ile ilgili tüm paydaşları çok yönlü ve dengeli düşünmeye yönlendiren bir niteliğe sahip bulunduğu değerlendirilmiştir.

GİRİŐ

Sokrates, arkasında yazılı bir eser bırakmadığı için ona dair bilgiler, başta Platon olmak üzere Ksenophanes, Aristoteles ve Laertios gibi düşünürlerin eserlerine dayanmaktadır. Sokrates, eğitim ve öğretim süreçlerine ilişkin kapsamlı görüşler ileri sürmüş olmasına karşın, bu makalede ağırlıklı olarak yüz yüze öğrenim konusundaki görüşleri üzerine odaklanılmıştır. Bilimsel çalışmalar, gerçekliğe yaklaşabildikleri ölçüde anlamlı ve faydalı olabilmektedirler. Bütün bilimlerin “felsefe” kaynağından beslendiği gerçeğinden hareketle, bu makalede hem felsefi (Sokrates’in görüşleri) hem de teorik (eleştirel kuram ve denklik kuramı gibi) dayanaklara yaslanan anlatım ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Yapıcı yönü bulunan benzetme biçimleri, genel anlamda olguları anlamlandırmaya dönük çabalara sinen bir düşünme ve görme perspektifi olarak ifade edilebilmektedir (Morgan, 1998: 14). Dolayısıyla, metafor kullanımını andıran yapıcı benzetmeler/uyarlamalar, düşünsel kökene dayalı anlatımlara özgü izah biçimlerini ifade etmektedir. Böylesi izah biçimleri; düşünsel/felsefi yaklaşımların, çağdaş uygulamaları da göz önünde bulundurularak yeniden yorumlanabileceği varsayımını gündeme getirmektedir. Söz konusu varsayımdan yola çıkılan bu makalede; yapıcı benzetmelere dayalı anlatımlar aracılığıyla, -hem felsefi hem de teorik temellendirme çabasının da katkısıyla- çağdaş yaşamdaki olguların (bu çalışma özelinde, öğrenim biçimlerinin kategorizasyonu) anlamlandırılarak yorum ve değerlendirmelere tabi tutulabilmesinin mümkün olabileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM VE SINIRLILIKLAR

Uç noktalara taşımak için özel bir çaba sarf edilmediği ve ideolojik amaçlar gözetmeyen makul bir yaklaşım benimsendiği müddetçe, yürürlüğe konulan uygulamaların, içinde bulunulan dönemin realitesini olduğu gibi ortaya koydukları farz ve kabul edilmektedir. Kaldı ki yaşamını iyilik ve erdeme adanmış bir kişi olarak Sokrates için böylesi bir faraziye ve kabul, oldukça makul gözükmektedir. Söz konusu genel kabule dayanılarak, bu çalışmada başvurulan birincil kaynaklar olan felsefi eserlerde ortaya konulan kategorileştirme biçimlerinin (bilgelğe/bilgiye/hikmete/hakikate ulaşabilme derecelerinin), günümüz çağdaş gerçekliğini de doğru ve objektif bir biçimde ortaya koyabilecek bir düşünsel/felsefi derinliğe sahip olduğu varsayılmıştır. Makalede, işte bu kabul ve varsayımdan hareketle aşağıdaki önermede bulunulmuştur.

Önerme: Yüz yüze öğrenim biçiminin çok ötesine geçmiş bulunan çağdaş uygulamalar, yapıcı benzerlik temelli anlatım ve değerlendirmeler aracılığıyla, öğrenim faaliyetlerine ilişkin gerçekliklerin izah edilebilmesini mümkün kılabilir.

Bu önermeye göre, Sokrates ve sonrasında ortaya çıkan Sokratik okullar/ekoller, yaşamı, kendi bakış açıları doğrultusunda anlamlandırma çabasına girişmişlerdir. Düşünce dünyasını zenginleştirmeye çalışan filozoflar, hem içinde buldukları toplumun hem de gelecek nesillerin ufki görüşlerini genişletebilmeyi arzulamışlardır. Bu makalede, yukarıdaki temel önerme doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularının cevapları verilmeye çalışılmaktadır.

Araştırma Sorusu 1: Çağdaş öğrenim faaliyetleri, belirli bir felsefi bağlam ile izah edilebilecek unsurları barındırıyorlar mı?

Araştırma Sorusu 2: Düşünsel yapıların birbirine benzeyebileceği (eşbenzerlik/izomorfizm) anlayışının kurucusu olduğu da göz önünde bulundurulduğunda Sokrates'in görüşleri, çağdaş öğrenim anlayışına uyarlanabilecek temel niteliklere sahip midir?

Makalenin temel önermesinde öne sürülen hususlara işleyiş kazandırılabilirdiği nispette, sıralanan araştırma sorularının da yanıt bulabileceği öngörülmektedir. Bu makale, yöntem olarak, kaynak taraması üzerinden teorik tartışma yaklaşımının benimsendiği keşifsel bir inceleme tasarımıyla kaleme alınmıştır. Makalede, ilk olarak Aristoteles tarafından geliştirilen, Euklides tarafından ise sistematik bir şekilde uygulamaya konulan aksiyomatik tümdengelim yaklaşımı kullanılmıştır. “Evrende herhangi bir şekilde var olan bir şeye bel bağlamadan, salt düşüncenin işleyişiyle keşfedilen” (Hume, 2018: 23) ve olguları değerlendirmek suretiyle edinilen bilgiler, evrensel nitelikler taşıyan genel kanaat iklimine hizmet etmektedir (Whitehead, 2018: 27; 35). Tümdengelimci anlayış doğrultusunda yapılandırılan bu makale ve benzeri türden çalışmaların ortak niteliği olan yorum ve değerlendirmelere dayalı kişisel çıkarımlar, bilimsel araştırmaların gerçekleştirilebilmesi bakımından belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu sayede, düşünsel kurgulamaları, var olan gerçekliklerle örtüştürme çabası sürecinde, öğrenim faaliyetlerini, belirli bir felsefi temele dayalı anlatımlar ekseninde izah etmek mümkün olabilmektedir.

Bu makale, benzer nitelikteki diğer bilimsel çalışmalar ile ortak bir sınırlılık ile karşı karşıya bulunmaktadır. Felsefe literatüründe “Sokrates Problemi” olarak ifade edilen söz konusu meselenin esası, Sokrates'in kendi fikirlerinin ne olduğunun belirlenmesi güçlüğüne dayanmaktadır. Sorunun temel sebebi ise Sokrates'in kendi fikirlerini yazmamasından ileri gelmektedir. Onun fikirleri hakkında günümüze ulaşmış üç kaynak bulunmaktadır: Ksenophon'un Sokrates hakkında yazdıkları (*Memorabilia*, *Symposion* ve *Apologia*), Platon'un diyalogları ve Aristophanes'in *Bulutlar* adlı piyesi. Sokrates'i bizzat tanıdıkları için doğrudan şahit kabul edilebilecek bu üç yazar Sokrates'i farklı şekilde anlatmışlardır. Yalnızca Platon'un eserleri dikkate alındığında, Sokrates'in büyük bir filozof olduğu izlenimi oluşmaktadır. Buna karşılık, Ksenophon'un eserlerinde Sokrates, günlük ahlaki meselelerle uğraşan biri olarak betimlenmektedir. Aristophanes ise *Bulutlar* adlı komedisinde, Sokrates adıyla genel olarak filozofları hicvetmektedir (Bkz. Aydın, 2016: 3).

Bu makalede ağırlıklı olarak Platon'un eserleri üzerinden Sokrates'in görüşleri ele alınmaktadır. Bu durum ise Platon'un eserlerindeki görüşlerin Sokrates'e değil, Platon'un kendisine ait olduğu yönündeki bilinen bir tartışmayı gündeme getirmektedir. Platon, eserlerinde Sokrates'i konuşmacı olarak kullanarak, hocasına hürmet etmek ve adını yüceltmeyi amaçlamış gibi görünmektedir. Platon'un (muhtemel) söz konusu amacından bağımsız olarak, bu makale kapsamında ortaya konulan görüşlerin, bizzat Sokrates'e ait olduğu farz ve kabul edilmiştir.

LİTERATÜR ÖZETİ VE FELSEFİ/TEORİK ARKAPLAN

Sokratik çıkarsamalara dayalı yaklaşımı, çağdaş anlamda ifade edebilecek çeşitli kavram ve kuramlar bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde söz konusu yaklaşıma en yakın anlayışlardan birinin “eleştirel düşünme” olduğu görülebilmektedir. Herhangi bir durum, olay veya konunun doğru ve yanlış yönlerini bulup göstermek amacıyla inceleyerek tenkit etme anlamına gelen eleştiri, felsefede özellikle bilginin temellerini ve doğruluk durumunu sınavarak yargılama anlamına gelmektedir. “Eleştiri” temeli üzerine inşa edilmiş olan eleştirel kuram, sosyal fenomenlerin incelenmesi söz konusu olduğunda, bilimsel bilginin ancak eleştiri yoluyla üretilebileceğini iddia etmektedir (Özen Aytemur, 2013, 141). Bu makalede, doğrudan doğruya eleştirel kuram/teori üzerinde değil, bu kuram ile özdeş yönleri sahip bulunan Sokratik çözümleme anlayışı üzerinde durularak söz konusu anlayışın, yüz yüze öğrenim hususuna ilişkin yansımaları irdelenmektedir.

Sokratik çıkarsama/çürütme temelli yaklaşım, tıpkı eleştirel düşünmede olduğu gibi analiz, yorum, değerlendirmeye dayalı bir yargıya varma sürecini ifade etmektedir. Olgulardan yargılara doğru gitmeyi amaçlayan eleştirel düşünme; varılan yargının kanıta dayalı, kavramsal, metodik ve mantıksal izah biçimleri ekseninde şekillenmektedir. Günümüzde, sadece felsefi ve bilimsel alanlarda değil, gündelik yaşamda da karşılaşılan sorunları çözüp mantıklı neticelere ulaşılabilecek ve karar verme süreçlerinde mantığa dayalı akıl yürütmeler yapabilecek kişisel becerilere sahip olmak önem kazanmış bulunmaktadır. Bu sayede çağdaş birey, yüzleştiği her bir yeni bilgi ya da olguyu, öğrenme ve eleştirel düşünme için bir fırsat olarak algılamaya başlayabilmektedir.

Karşılıklı etkileşimin en sağlıklı biçimde kurulabildiği yüz yüze eğitimi, bilgeliğin aktarılması hususunda vazgeçilmez olarak kabul eden Sokrates'in bu anlayışı, çağdaş anlamda eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesinin, eğitim süreçleri içindeki önceliğini dile getirmektedir. Oysa özellikle son yıllarda birçok alanda olduğu gibi eğitim-öğretim faaliyetlerinde de yapay zekâ teknolojisinin uygulanıp uygulanamayacağı ve yapay zekâ temelli öğretmen/eğitici tasarlanıp tasarlanamayacağı gibi konular tartışılmaya başlamıştır (Bkz. Bozkurt ve diğ. 2018; Bozkurt ve Göksel, 2018; Göksel ve Bozkurt, 2019). Bu tartışmalar ne denli hararetle sürdürülürse sürdürülsün, öğrenim süreçlerinin temel amacının "eleştirel düşünmeyi geliştirme" olduğu gerçekliği, geçerliliğini korumaya devam etmektedir. Teknolojik iletişim araçları, hem genel anlamda bilgiye hem de öğrenime dönük bilgiye ulaşmada büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Böylesi bir bilgi bolluğu (ve kirliliği) karşısında, yanlış ve eksik bilgiyi ayıklarken başvurulabilecek başat bir beceri olan eleştirel düşünme, vazgeçilmez bir nitelik olarak ön plana çıkmaktadır.

Sokratik temele dayalı eleştirel düşünme; sezme, analiz etme, değerlendirme, çıkarımda bulunma gibi meleke (çalışma ve öğrenmeyle edinilebilen) ve istidatları (doğuştan gelen yetenek) kapsamakta, doğru/etkin bir biçimde kullanıldığında mantıklı sonuçlara ulaştırarak problem çözmeye katkıda bulunan bir yetkinliğe dönüşebilmektedir. Dolayısıyla bireylerin, karşılaştıkları problemlere çözüm üretebilmeleri, mantıklı sonuçlara ulaşabilmeleri ve bilinçli karar verebilmeleri için, yeni bir bilgi veya tartışma ile karşılaştıklarında, söz konusu bilgi ya da tartışmaya eleştirel bir biçimde dahil olacak beceriye sahip olmaları gerekmektedir (Dwyer ve diğ., 2014).

Akıl yürütme biçimi olarak ifade edilebilecek olan eleştirel düşünme; özünde, öğrenme sürecinin en alt basamağı olan ve Sokrates'in ısrarla üzerinde durduğu "hatırlama" becerisine bağlı bulunmaktadır. Zira bilgiyi hatırlayarak ona müracaat edemeyen bireyin, daha ileri düzey bir düşünsel faaliyet olan eleştirel düşünmeyi de gerçekleştirme mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla kişinin, herhangi bir bilgiye dair eleştirel düşünme becerisi ortaya koyabilmesi için öncelikle hafızada tutmayı da içine alan zihinsel aktivitelerden olan hatırlama becerisinden yola çıkabilmesi gerekmektedir. Buna karşılık, gündelik kullanımda "anımsama" olarak ifade edilen söz konusu hatırlama eylemi, Platon'un eserlerinde, Pisagor öğretisi bağlamında izah edilmektedir (Bkz. Platon, 2018c: 50-51). Bilindiği üzere, ruh göçü temeline bağlı Pisagor öğretisi, "tabula rasa" anlayışının aksine, idealerin bilgisine doğuştan sahip olmayı ifade etmektedir. Bu ise fenomenal dünyadaki nesne ve kavramların (pay aldıkları), idealerin hatırlanması (anamnesis) sayesinde elde edilebilmektedir.

Bu makaleye konu edilen tartışmalar ile ilişki kurulabilecek sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, bilişsel stratejiler ile üst düzey düşünme becerileri arasında negatif bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir (Kwan ve Wong, 2015). Yapılan bir başka araştırmada, kavram haritalama ile eleştirel düşünce arasındaki ilişki, tıp öğrencileri üzerinde sinanmış, yürütülen deneysel uygulamalarda anlamlı bir ilerleme tespit edilememiştir (Bixler ve diğ., 2015). Yürütülmekte

olan çevrimiçi ders sürecinde öğretmen adayı öğrencilerin üst düzey bilişsel becerilerini artırmak amacıyla Sokratik sorgulama yöntemi uygulanmıştır. Uygulamayı gerçekleştiren öğrencilerin mantığa dayalı üst düzey düşünme becerilerini kullanma oranlarının düşük düzeyde gerçekleştiği belirlenmiştir (Jody ve Gina, 2015). Astleitner (2002), yazılı materyale dayalı olarak verilen eleştirel düşünme eğitimi ile online materyale dayalı olarak verilen eleştirel düşünme eğitimi arasında kıyaslamalı bir araştırma yürütmüştür. Araştırmada, çevrimiçi materyale dayalı eğitimin, en az yazılı materyal kadar etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda aktarılan araştırma sonuçlarına bakıldığında, yüz yüze öğrenim, yazılı materyale dayalı öğrenim veya teknoloji eksenli diğer açık ve uzaktan öğrenim biçimlerinin etkinlikleri arasında kesin çizgilerle belirlenmiş bir ayrım söz konusu olamamaktadır. Birbirine eşit veya en azından yakın bir sonuç elde edilebildiği sürece hangi öğrenim yönteminin benimsendiği, önemini kaybetmektedir. Denklik kuramı bakış açısıyla değerlendirildiğinde ise, birbirine yüzde yüz eşit olmasa da belirli bir denklik ortaya koyabilen öğrenim türleri arasında bir ayrım gözetilmemektedir. Dolayısıyla da, Sokrates tarafından yüz yüze öğrenimi önceleyen tek yanlı vurgulamaların, günümüz çağdaş öğrenim biçimlerindeki çeşitlilik göz önünde bulundurulduğunda, mutlak bir şablon ortaya koyamayacağı görülebilmektedir. Her şeye rağmen Sokrates'in söz konusu yaklaşımı, teknolojiye dayalı çağdaş öğrenim biçimlerini aşırı derecede ön plana çıkaran anlayışları daha dengeli düşünmeye davet etmektedir.

Bu makale, felsefi arkaplan ağırlıklı olarak kaleme alınmış bulunmaktadır. Buna karşılık, söz konusu felsefi zemini, çağdaş literatürdeki belirgin bir teorik arkaplan ile de tahkim edebilmek olası görünmektedir. İfade edilen teorik temeli, sistem yaklaşımı olarak bilinen kapsamlı literatürdeki eşsonuçluluk/ekofinalite (equifinality) anlayışına dayandırabilmek mümkündür. Sistem yaklaşımına göre, kapalı ve mekanik sistemlerde başlangıçta kullanılan girdi ile elde edilecek çıktı arasında doğrudan bir neden-sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Oysa açık sistemlerde, durum farklılık göstermektedir. Açık sistemlerde aynı sonuçlar, değişik girdilerle ya da değişik süreçlerin kullanılması sayesinde elde edilebilmektedir. Dolayısıyla özellikle sosyal sistemler, çok çeşitli girdiler ve süreçler kullanarak amaçlarını gerçekleştirebilmektedir (Koçel, 2013: 260).

Eşsonuçluluk anlayışa göre, istenilen ya da belirli sonuçlara erişebilmenin çeşitli yolları bulunmaktadır. Farklı noktalardan yola çıkılarak ya da farklı metotlar kullanılarak da benzer sonuçlara ulaşmak mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla, tüm örgütsel işleyişlerde olduğu gibi öğrenim faaliyetlerde tek bir doğruya takılıp kalınmaması gerekmektedir. Yenilik arayışlarına olanak sağlayan motivasyonel bir öğrenim ortamı oluşturmanın esas kabul edildiği bir anlayışın benimsenmesi, çok daha dengeli bir anlayışı temsil etmektedir (Ağlargoç, 2014: 37-38). Eşsonuçluluk; nihai sonuçların, farklı başlangıç şartlarıyla ve çeşitli yollarla elde edilebileceğini, öğrenim hedeflerine farklı girdi ve yaklaşımlarla ulaşabileceğini ileri sürmektedir. Buna göre, sistemin girdi-çıkıtı unsurlarını denetim altında bulduranlar (örneğin eğitim yöneticileri), öğrenim sistemi için çeşitli girdi bileşenlerini kabul edebilmekte, bunları muhtelif yollarla değişimine uğratabilmekte ve artı değer sağlayıcı birtakım çıktıları dönüştürebilmektedirler. Bu anlamda eğitim yöneticiliği, mutlak anlamdaki katı çözümü bulmak değil, daha çok olumlu dışsalık sağlayıcı çeşitli alternatifleri değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır (Keskin, 2020: 331).

Başvurulan kaynak ve yöntemler farklı da olsa, sonuçsalıcı anlamda düşünüldüğünde birbirleriyle denk sayılabilecek neticelere erişilebilmesi söz konusu olabildiği için öğrenme süreçlerine ilişkin literatür; etkili, verimli ve çekici öğrenmenin gerçekleşebilmesi için, çokluortamlardan faydalanılarak hazırlanan öğrenim materyalinin tercih edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Zira çokluortamlar sayesinde metin, görüntü, grafik, ses ve video gibi unsurlar, öğrenim sürecinde eş zamanlı ya da en uygun zamanlar gözetilerek işe koşulabilmektedir. Başvurulan her bir çokluortamın kendine özgü üstünlük ve sınırlılıkları bulunmaktadır.

Söz konusu üstünlük ve sınırlıklar sayesinde ortamların birbirini tamamlayabilmesi ya da yedekleyebilmesi mümkün olabilmektedir.

EDİNİLEN BULGULARIN ANALİZİ: SOKRATES'İN GÖRÜŞLERİNİN ÇAĞDAŞ ÖĞRENİM YAKLAŞIMLARI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Sokrates; öğrenimin, bilgelik ve hikmetin asli aktarılma biçimi olarak yüz yüze etkileşimi öncelemektedir. Sokrates, bu husustaki görüşlerini, Antik Mısır'dan naklettiği bir anlatıma dayandırmaktadır. Sokrates, Mısır'da bilgelik tanrısı olan Theuth ile Mısır İmparatoru Thamos arasında geçen konuşmaları uzunca bir anlatımla nakletmektedir. Söz konusu anlatım, aşağıda bölümler halinde değerlendirilmiştir.

“Bilgelik tanrısı Theuth, sayılar, aritmetik geometri, dama, zar, astronomi ve hepsinden önemlisi harfleri bulmuştu” (Platon, 2017a: 94). Hikâyemsi anlatımın bu şekilde başlıyor olması, Antik Mısır'da bilgelik başlıca göstergelerinin sayılar, aritmetik geometri, dama, zar, astronomi olduğunu, bunlar içinde en ön plana çıkanın ise yazı yazma olanağını sağlayan harfler olduğunu açıkça belli etmektedir. Yukarıda aktarılan cümlenin yüklemine “bulmuştu” olarak bitmesi, cümlede sıralanan ve bilgelik alameti olarak ifade edilen unsurların tamamının Theuth tarafından icat edildiğini vurgulamaktadır. Cümle şu şekilde devam etmektedir (Platon, 2017a: 94-95): “Bu sıralar Mısır İmparatoru Thamos'tu”. Buradan da anlaşılacağı üzere Theuth, buluşlarını gerçekleştirdiği süreçte ülkenin imparatorluğu, Thamos tarafından deruhte edilmektedir. Dolayısıyla hikâyede, güçler ayrılığı anlayışının vurgulanmakta olduğu, dünyevi ve uhrevi işlerin ayrı ayrı ele alınarak, tinsel/inançsal alan ile yönetsel/siyasal alanların birbirinden ayrı değerlendirildiği görülebilmektedir.

Sokrates, anlatımını şu şekilde sürdürmektedir (Platon, 2017a: 95): “Günün birinde Theuth, imparatorun yanına gitti ve sanatlarını tanıttı. Hepsini Mısırlılara öğretmek gerektiğini söyleyince imparator ne işe yaradıklarını merak etti. Theuth açıklama yaptı, imparator bazılarını beğendi, bazılarını beğenmedi, bazılarını övdü, bazılarını eleştirdi.” Bu anlatımda da görülebileceği üzere imparator, tanrı olmasından bağımsız bir biçimde Theuth'un buluşlarını değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Bir diğer deyişle, salt tanrı olduğu için, onun bulunduğu her bir buluşu mutlak bir anlayışla benimsememektedir. Yani inançsal bir yaklaşımla, Theuth'un buluşlarını kayıtsız şartsız içselleştirme gayretine girişmemekte, kişisel bakış açısı doğrultusunda ve eleştirel bir gözle söz konusu buluşları ele almaktadır.

Bilindiği üzere Sokrates, tanrıları kusurlu gösteren her türlü anlatıma karşı çıkmaktadır. Özellikle Homeros gibi şairlerin, tanrıları, insani birtakım kusurlara sahipmiş gibi göstermelerini eleştirmektedir. Sokrates, *İon* adlı eserde başlayan söz konusu eleştirisini (Bkz. Platon, 2017b: 43-45), *Sokrates'in Savunması*'nda devam ettirmekte (Bkz. Platon, 2019: 37) ve nihayet *Devlet* adlı eserde şair ve tragedya yazarlarının sansürlenerek ideal devletten sınır dışı edilmeleri gerektiği görüşüne kadar ileri götürmektedir (Platon, 2018a: 349). Sokrates'in Antik Mısır'a dayandırarak naklettiği bu anlatımda bilgelik tanrısı Theuth, buluşlarını kabul ettirmek ve hatta halka öğretmek konusunda imparatorun onayına sunulması, bilgelik tanrısı Theuth'u kusurlu göstermektedir. Tanrıların kusurlu gösterilmesi konusunda oldukça hassas olan Sokrates'in bu anlatımı nakletmesinin olası tek bir izahı kalmaktadır. Zira kıssadan hisse biçiminde naklettiği bu anlatım aracılığıyla Sokrates, “teşbihte hata olmaz” görüşünü destekler bir tutum takınmaktadır. Kıssa aracılığıyla aktarmak istediği hisse ise karar verme merciinde bulunan yöneticilerin, dünyevi ve tinsel meseleler arasında ayırım yaparken dikkatli ve pragmatik davranmaları gerekliliğini vurgulamaktadır.

Sokrates, anlatımının devamında şunları ifade etmektedir (Platon, 2017a: 95): Sıra harflere geldiğinde Theuth şöyle dedi: “Ey imparator! Bu, Mısırlıları daha bilge yaptığı gibi onların hafızalarını da güçlendirecektir. Bu, bilgeliğin ve hafızanın ilacıdır, ben bunu buldum.” Bu sözleriyle Theuth, bilgelik alametleri olarak kabul ettiği unsurlar arasında en önemlisi olduğunu vurguladığı harfler sayesinde insan hafızasının güçleneceğini ileri sürmektedir. Bu görüşe uzunca bir karşılık veren imparator ilk olarak şunları söylemektedir (Platon, 2017a: 95): “Ey büyük usta Theuth! Bazıları sanatları bulma yeteneğine sahiptir, bazıları ise onların yararlı mı yoksa zararlı mı olduğuna karar verme yeteneğine sahiptir.”

Yukarıdaki sözleriyle imparator, uygulamaları hayata geçirme konusunda kendisinin yetkili olduğunu güçlü bir biçimde hissettirmeye çalışmaktadır. Yazının oluşturulabilmesi için kullanılan semboller olarak harflerin kullanımına ilişkin hiç de olumlu kanaatler taşımayan imparator, bu husustaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir (Platon, 2017a: 95): “Sen harflerin mucidi olarak iyi niyetli bir şekilde harflerin yapabileceği şeylerin tam tersinden söz ediyorsun. Çünkü harfleri kullanan kişinin ruhu tembelleşir, bundan böyle kendisine ait olmayan harflere güvenirlir ve kendilerine ait olan hafızayı unuturlar. Bundan dolayı bulduğun şey hafızanın değil hatırlamamın ilacıdır”.

Yukarıda aktarılan ifadeleriyle imparator, bilgelik tanrısının “yazı yazma/okuma eylemi” hususunda yapay bir iyimserlik havası içinde bulunduğunu ifade etmektedir. Bilgelik tanrısının, iyi niyetinin kurbanı olduğunu düşünen imparator, kendine göre rasyonel bir gerekçelendirme ileri sürerek, düşünülenin tam aksine yazının, insan ruhunu tembelleğe alıştıracağını, bu nedenle de hafızanın zayıflayacağını ileri sürmektedir. Yazının bulunuşunu hikâyeleştiren bu anlatımda, sözlü anlatım geleneğinden kopuşa gösterilen direnç açıkça görülebilmektedir. Sözlü anlatım geleneğinin sürdürülmesine ciddi bir engel teşkil edeceğini düşündüğü yazının kullanımı hususunda imparator, muhafazakâr bir tutum ortaya koymaktadır. Bu tutumdan da anlaşılabilir üzere hem sözlü hem de yazılı kültüre sahip bulunan kadim medeniyetlerde sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş aşamasında, fikir farklılaşması bakımından yazının kullanımını olumlu karşılayan-karşılamayan şeklindeki ikili ayrım göze çarpmaktadır. Sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş sürecinde benzer türden bir anlayış değişikliği Antik Yunan kültüründe de yaşanmıştır. Zira Antik Yunan’ın başlangıcındaki anlatılara dayalı mitolojik dönem, daha sonra yerini yazınsal (tragedya ve komedy) döneme bırakmıştır. İlk yazılı eserler olan tragedya ve komedyaları, doğa filozoflarının fragmanları ve Platon gibi düşünürlerin felsefi eserleri takip etmiştir. Platon ile hocası Sokrates arasında yaklaşık kırk yıllık bir yaş farkı olduğu düşünüldüğünde, Sokrates’in, tam da sözlü anlatım geleneğinden yazılı anlatım geleneğine geçiş döneminde yaşamış olmasından dolayı, eskiyi savunan muhafazakâr bir tutum benimsemesi, anlaşılabilir görünmektedir.

İmparator, sözlerini şu şekilde sonlandırmaktadır (Platon, 2017a: 95): “Gerçek bilgeliği değil, öğrencilerine onun görüntüsünü veriyorsun. Senin sayende herhangi bir öğretmenleri olmadan çok şey öğrendikleri zaman kendilerini bilge zannedecekler, oysaki bilge olmadan bilge zannettikleri için çoğu konuda cahil ve huysuz insanlara dönüşecekler”. Bu sözleriyle İmparator; öğrencilerin, yazılı eserlerin sağladığı, istenilen zamanda istenildiği kadar sıklıkla kaynağa başvurabilme olanağı sayesinde bilgeliği öğretmenlerinden değil, kitaplardan öğrenmeye çalışacaklarını, bilge oldukları sanısına kapıldıkları hâlde aslında cahil kalacakları, bunun da onları huysuz davranışlara yönlendireceğini ileri sürmektedir.

Bilgelik tanrısının da imparatorun da yüzde yüz haksız sayılamayacağı yukarıdaki anlatım, 1990’lı yıllardaki cep telefonunun yaygınlaşması sürecini akıllara getirmektedir. Zira bu yıllarda cep telefonlarının yaygınlaşmasının, telefon numaralarının ezbere biliniyor olma durumunu ortadan kaldırdığı çokça ifade edilmiştir. Kaldı ki “bilgi” veya “bilgelik” alameti olmayan ve yalnızca rakamlardan ibaret birer veri olan telefon numaralarının hafızalarda yer ediyor olması bile, cep telefonlarının yaygınlaşmasıyla kaybolan olumlu bir nitelik olarak dile getirilmiştir. Hafızada tutma konusundaki kolaycılığa meyiletme davranışı,

cep telefonu öncesinde de söz konusu olmuştur zira o yıllarda, mükerrer rakamlardan oluştuğu için zorlanılmadan akılda tutulabilen numaralar makbul olarak görölmüş, olanaklar el verdiği ölçüde mükerrer rakamlar içeren ya da başka kişisel özellikler taşıyan (il trafik kodu, doğum yılı, telefon tuşları üzerindeki harfler vb.) numaralara sahip olmaya gayret edilmiştir. Hafıza kullanımını azaltmaya dönük bir diğer çaba olarak ise salt rakamları değil, rakamların telefon tuş takımı üzerindeki çizgisel dizilişlerine dayalı bir hafızada tutma çabasına yönelenler de olmuştur. Stiegler (2012: 44), burada tartışmaya konu edilen anlatımlara benzer ifadeleri şu sözlerle dile getirmektedir: “Endüstriyel hatırlama aygıtlarının yaygınlaşması, hafızalarımızı da makinelere bağlı kıldı, öyle ki mesela artık en yakınlarımızın telefon numaralarını bile aklımızda tutmuyoruz. İmla denetim aygıtlarının yaygınlaşmasıyla imla bilgimiz de tehlikeye giriyor, yazı bilgisine dair unutmaya dayalı bilgiyle beraber, dile dair hatırlamaya dayalı bilgimiz de uçup gidiyor.”

İmparator Thamos’un yukarıda sıralanan öngörülerinin tümüyle boşa çıktığını ileri sürmek çok da mümkün gözükmemektedir. Zira günümüz çağdaş eğitim sistemlerinde dijitalleşmeye doğru giden genel eğilim, imparatoru büyük ölçüde haklı çıkarmaktadır. Giderek yaygınlaşan çağdaş teknoloji (mobil iletişim araçları ve diğerleri), harfleri (sürelı ve süresiz yazılı kaynaklar olan kitap ve dergileri), dolayısıyla da okumayı ve yazmayı geri plana atmakta ve üretilen videolara dayalı bir eğitimi esas almaya başlamaktadır. Özünde yalnızca bir eğitim yardımcı materyali olması gereken ses kayıtları ve videolar, giderek asli eğitim/öğretim unsuru hâline gelmeye başlamaktadır. Ortaya koyduğu görüşleri dikkate alındığında (tarih yanılığından kaçınmak şartıyla), Sokrates’in günümüzde yaşamış olması durumunda, teknolojik olanakların öğrenim alanına dönük yansımalarının “övünülecek” değil, “dövünülecek” niteliklere sahip olduğunu öne sürebileceği kanaati ön plana çıkmaktadır.

Eğitim kurumlarının niceliksel olarak artması ve öğrencilerin tercih edebileceği alternatiflerin fazla laşması, öğretmen veya kurum merkezli bir öğretim anlayışından, öğrenci merkezli bir anlayışa geçişi hızlandırmıştır. Mevcut şartlarda rekabetin yoğunlaşmasından dolayı seçme olasılığı artmış olan öğrenciler, kendilerine sunulan en kolay öğretim sistemine yönelmeyi tercih etmektedirler. Ürün tüketen bir müşteri gibi davranmaya başlayan öğrenciler, çabalarının karşılığını çok daha kolay bir şekilde alma ve daha fazla kalite beklentisi içine girmektedirler. Dolayısıyla müşteri zihniyetini yansıtan öğrenci profili, her zamankinden daha fazla seçici olmuştur. Geline bu durum, ticari alanda söylenen “müşteri en zor patrondur” sözünü, eğitim alanında da geçerli kılacak bir düşünceyi yerleşik bir anlayış hâline getirmiş bulunmaktadır.

Antik Mısır’dan yaptığı anlatımı sonlandıran Sokrates, İmparator Thamos’un görüşlerini desteklediğini şu sözlerle ifade etmektedir: “Ölümden sonra harf sanatında bir eseri olacağını zanneden ve harflerden kalıcı bir şeyler elde edeceğini zanneden kimse epeyce saftır. Yazılı olan şeylerin sadece bir hatırlamadan fazlası olabileceğini zanneden insan ise Ammon’un söylediklerinden habersizdir”. Nihayet kişisel görüşlerini açıklayan Sokrates’in, kendi fikrini belirli bir otoriteye ve delile dayandırmak için Mısır kökenli bu söylenceyi aktardığı anlaşılmaktadır. Bilgeliğin, erdemın ve hikmetin ancak ve ancak yüz yüze öğrenim aracılığıyla aktarılabilceğini düşünün Sokrates, bu görüşüne ilişkin ilk sinyali, Mısır kaynaklı söylencenin hemen başında vermektedir. Sokrates, Phaidros ile yaptığı diyalogda, Mısır söylencesini anlatmaya şu sözlerle başlamaktadır (Platon, 2017a: 94): “Eskilerden duyduklarımı anlatabilirim, zaten gerçeği bilenler de onlar. Hem gerçeği kendi kendimize bulabilseydik başkalarının dediğine bakar mıydık?” Bu sözleriyle Sokrates, öğrenim sürecindeki eğitici-eğitilen etkileşiminin ve yüz yüze öğrenimin değerini vurgulamaktadır.

Sokrates’in yüz yüze öğrenimi önemsemesinden dolayı arkasında yazılı eser bırakmaması, Platon’u derinden etkilenmiştir. Hatta bu durum sadece bir etkilenme düzeyinde kalmamış, Platon tarafından

bizzat hayata da geçirilmiştir. Platon (2015: 43), bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: “Platon’un yazılı hiçbir eseri yoktur ve bundan sonra da olmayacaktır. Platon’a ait olduğu iddia edilen eserler ise Sokrates’in gençlik dönemine ait çalışmalardır”. Platon (2015: 77), aynı vurguyu bir başka anlatımında şu şekilde ifade etmektedir: “Yazmak gerektiğine ve halkın bu yolla anlayabileceğine inansaydım, hayatımı insanlara bu kadar faydalı olacak bir işle geçirmez miydim?” Platon, tıpkı hocası Sokrates gibi yazının, hafızayı olumsuz etkilediğini düşündüğü için Atina Akademisinde verdiği hiçbir dersi kaleme almadığını ifade etmiştir. Platon, bir dönem öğrencisi olan Dionysios’un, akademide anlattıklarından yola çıkarak yazdıklarını, kendi eseri gibi yayımlamasını uygun olmayan bir davranış olarak nitelendirmektedir. Dionysios’un bu olumsuz davranışını “Tüm bunları unutmamak için yazdığına inanmıyorum” sözleriyle eleştiren Platon (2015: 81), tıpkı Mısır İmparatoru Thamos ve hocası Sokrates gibi yazıyı, bilgeliğin edinildiği ve hafızaya katkı sağlayan bir unsur olarak değil, unutmamayı sağlayabilecek bir araç olarak görmektedir. Nitekim Romalı filozof Seneca (2018: 130-131), Kıbrıslı Zenon’dan edindiği anlayışı şu sözlerle ifade ederek, tartışmayı bir adım daha ileri götürmektedir: “Anımsamakla bilmek ayrı ayrı şeylerdir: Anımsamak, belleğe bırakılan bir konuya bekçilik etmektir; buna karşılık bilmek, bir örneğe bağlı kalmadan, bir öğretmene gözlerini çevirip durmadan öğrendiği her şeyi özümsemektir... Başkalarının sözlerine uyup, bir kâtip rolü oynanmamalı... bulunanlarla yetinmeyip yaratıcı davranılmalıdır.”

İnsan ruhunu bir kitaba benzeten Sokrates; hafızanın, duyularla ve ona bağlı duygular aracılığıyla ruhlara sözler yazdığını ileri sürmektedir (Platon, 2013: 74). Sokrates, hafızayı balmumuna benzetmektedir. Balmumunun yani hafızanın, kişisel farklılıklara bağlı olarak değişiklik gösterdiğini ifade etmektedir. Balmumunun nitelikleri iyi olanların çabuk öğrendiklerini ve hatırladıklarını, iyi olmayanların ise balmumuna işaretlediklerinin zamanla silikleşebildiğini belirtmektedir (Platon, 2016: 102-103). Platon, bütün bu anlatımlarını, yazıya dayalı bir hafızayı değil, sözel anlatımlara dayalı bir hafızayı açıklamaya yönelik olarak yapmış, bilgeliğin aktarımında, bireyler arası karşılıklı etkileşimin en başarılı biçiminin, sözel anlatıma dayandığını defaten vurgulamıştır.

Sokrates gibi geleneksel olana bağlılık, tarihin her döneminde rastlanabilen bir davranış biçimi olma niteliği taşımaktadır. Bir diğer deyişle, gelişmekte olan çağdaş teknolojinin beraberinde getirdiği kolaylıklar karşısında muhafazakâr tavır takınmak aslında hiç de bilinmeyen bir durum değildir. Zira Sokrates’in çağdaşı sayılabilecek Çinli düşünür Tzu-Gung, eliyle sulama yapan çiftçiye, basit mekanik düzeneklerden yararlanmayı öğütlemesi üzerine çiftçi, “makine kullanan insan bütün işlerini makine gibi yapar, işini makine gibi yapanın kalbi de makine gibi olur ve doğallığını kaybeder” karşılığını vermiştir (Ercil ve Sığı, 2008: 5). Bu cevap, kadim bir tartışma geleneği olan ve özellikle son yıllarda giderek yaygınlaşmakta olan teknolojiye teslim olma biçimlerini, insanın; yaptığı işin özüne ne şekilde yabancılaşmakta olduğunu özgün bir biçimde ortaya koymaktadır (Keskin, 2012: 87). Benzer bir diğer davranış örneğini, on yedinci yüzyıl Japon düşünürü Musashi ortaya koymaktadır. Musashi (2015: 59), ateşli silahlar icat edilmiş olmasına karşılık, kılıç kullanımını temel kabul etmektedir. Hocayı iğneye, öğrencisini ipliğe benzeten ve sürekli alıştırmayı yapmayı vurgulayan Musashi (2015: 54), yalnızca teknolojinin pratik yararlarını düşünmeyi bayağılık olarak nitelendirmektedir (Musashi, 2015: 51). Sokratik kökenli bu tür gelenekçi yaklaşımlar günümüze uyarlandığında, teknoloji ile birlikte kullanımı artan internete bağımlı ve görselliğin/işitselliğin kolaylığına kaçan her türlü öğrenim yönteminin, bayağılığı (sıradanlığı) beraberinde getirdiğini ifade etmek mümkün olabilmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Sokrates’in bakış açısı, çağdaş yaşama bire bir uyarlandığında, öne sürdüğü fikirlerin oldukça gelenekçi bir konumda yer almakta olduğu anlaşılabilir. Buradaki “gelenekçi” ifadesini, olumsuzluk ya da çağdaş öğrenim açısından hayata geçirilemeyecek hayali bir seviye gibi görmemek, tam aksine Weber’in

ideal tip modelinde ifade etmeye çalıştığı ideal anlamda erişilebilecek üst bir merhale olarak kabul etmek gerekmektedir. Objektif bakıldığında ve günümüz şartları göz önünde bulundurulduğunda, tarif edilen söz konusu yüksek seviyenin pratikte pek erişilebilir gibi görünmediği de dikkatlerden kaçmamaktadır. Her şeye rağmen bu bakış açısı en azından, öğrenim süreçlerine indirgemeci/kolaycı yaklaşan bakış açısının tam karşısında yer alması bakımından, özellikle son yıllarda açık ve uzaktan öğrenimi araçsallaştırma gayretinde olan ve öğrenim süreçlerine salt diploma alma prosedürü gözüyle bakan anlayışın karşısına denge unsuru olma niteliği taşımaktadır. Zira Sokrates'in net bir ideal olarak ortaya koyduğu ve bilimsel görüşün temelini teşkil eden bu felsefi anlayışın tam karşısında araçsal görüş yer almaktadır. Bilgiye, sorun çözdüğü ya da diğer pratik amaçlara koşulabildiği ölçüde değer veren araçsalcılığı olumlu karşılamayan Sokratik anlayış, hem eğitimcileri hem de eğitilenleri daha dengeli düşünmeye yönelten bir yaklaşım olma özelliği taşımaktadır. Hakikat arayışında olduğunu her fırsatta dile getiren Sokrates, Sofistlerin ve retorikçilerin çoğunlukla insanları kandırma eğilimi içinde bulduklarını, hatta iyi bildikleri konuları bile insanlardan sakladıklarını (Bkz. Platon, 2017a: 90) ileri sürerek söz konusu ayrımı açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Sokrates, genel anlamda Sofistleri pek tasvip etmemektedir. Buna karşılık, söz konusu tasvip etmeyişi temel nedeni, insanları eğitmeyi amaçlayan Sofistlik anlayışının, zaman içinde yozlaşarak maddi kazanç kapısı biçimine dönüştürülmüş olmasına dayanmaktadır. Sokrates, insanları eğitmeye/geliştirmeye dönük çabalarını, gönüllülük esasına göre ve herhangi bir maddi kazanç gözetmeksizin sürdürdüğü için, kendisinin de bir Sofist olduğunu ifade etmek çok da abartılı görünmemektedir (Keskin, 2020: 7).

Eserlerinde genellikle hiyerarşik bir düzen anlayışının dikkat çektiği Platon, bu anlayışını bütün insani yapılanmalara yansıtmaktadır. Toplumun; üst (yöneticiler), orta (askerler) ve alt (zanaatkârlar) sınıflar şeklindeki hiyerarşik bir düzende yapılanması gerektiğini savunan Platon'un (2018b: 27-33), söz konusu hiyerarşik bakış açısını, nesneye/şeyaya ilişkin bilgi hususuna da yansıtmakta olduğu görülebilmektedir. Zira Platon'a (2018a: 338-339) göre, bütün nesnelerin gerçek yaratıcısı olduğu için, nesnelerin özüne ilişkin bilgi yalnız Tanrı'dadır. Dolayısıyla meslek erbabı olan bireyler ancak nesnelerin ikinci derecedeki yapıcısı (inşacısı, işçisi) olabilecek kadar bilgiye sahip bulunmaktadırlar. Ressamlık, şairlik ve tragedya yazarlığı gibi uğraşlar ise meslek erbaplarının sahip oldukları bilgi düzeyinin bir derece daha uzağında bulunmaktadırlar (2018a: 341). Bu görüşler, öğrenim süreçlerine uyarlandığında, bilgeliğe ulaşabilmek ve bilgiyi içselleştirmenin başlıca üç biçimi belirginlik kazanmaktadır. Yukarıda açıklanan hiyerarşik bakış açısına uygun olarak öğrenim biçimlerini şu şekilde sıralayabilmek mümkün olmaktadır:

- Birincil (olan ve hem Sokrates hem de Platon'a göre asli) yaklaşım, bilgiyi aktaran ile karşılıklı etkileşime geçilebilen yüz yüze öğrenim şeklinde yapılagelen geleneksel öğrenim anlayışıdır.
- İkincil yaklaşım, öğreten-öğrenen etkileşimini önemli ölçüde ortadan kaldıran, kişisel çabalar (self study) doğrultusunda yazılı kaynağa dayalı olarak şekillenen öğrenim anlayışını ifade etmektedir.
- Üçüncül yaklaşım ise özellikle son yıllarda giderek yaygınlaşan ve yazılı kaynaklarla olan illiyet rabitasını (dolayısıyla da yüz yüze öğrenimden tümüyle kopuşu temsil eden) ortadan kaldıran, ileri teknolojilerin devreye girdiği görsellik/işitsellik ve artırılmış gerçeklik uygulamalarına dayalı öğrenim anlayışını ifade etmektedir.

Makaledeki anlatımlarda üzerinde durulan hususlardan yola çıkılarak, yöntem bölümünde ortaya konulan araştırma sorularına, aşağıdaki karşılıkları vermek mümkün hâle gelmektedir:

Araştırma Sorusu 1: Çağdaş öğrenim faaliyetleri, belirli bir felsefi bağlam ile izah edilebilecek unsurları barındırıyorlar mı?

Makalede çağdaş öğrenim faaliyetleri içindeki payı giderek artmakta olan teknoloji yönelimli anlayışlar üzerinde durulmuştur. Söz konusu teknoloji yönelimli olma durumu, öğrenim faaliyetlerine ilişkin üçlü bir farklılaşmanın en son düzeyi olarak izah edilmiştir. İzah edilen bu üçüncü düzeye nasıl gelindiği ise makalenin analize dönük anlatımlarında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Makalede üzerinde durulan üçlü farklılaşma, Platon'un eserlerine, dolayısıyla da Sokrates'in görüşlerine hâkim olan ve düşünsel olarak öğrenim biçimlerinin bilgeliğe ulaşabilme derecelerinin Sokratik kökenini ifade etmektedir. Yukarıdaki hiyerarşik bakış açısı doğrultusunda fikirler öne süren Sokrates, yazılı eserlere ilişkin görüşlerini paylaştığı diyalogunda Phaidros'a son çözümlemede şu sözleri söylemektedir (Platon, 2017a: 96-97): "Bir konuşma bir kere yazıldıktan sonra her yeri gezmeye başlar. Konuşmayı dinlemek isteyen de hiç ilgilenmeyen de onunla karşılaşır. Konuşma kiminle konuşması gerektiğinden habersizdir. Eleştiriye uğradığında veya haksızca eleştirildiğinde her zaman babasından yardım ister. Çünkü bu tür zorluklarla baş edebilecek veya kendisini koruyabilecek bir gücü yoktur". Tek başına bu sözü bile, Sokrates'in görüşleri ekseninde çağdaş öğrenim faaliyetlerine, belirli bir felsefi bağlam kapsamındaki izahların yapılabileceğini ortaya koymaktadır. Kaldı ki kapsamlı görüşlere sahip Sokrates, eğitime yönelik bu ve buna benzer ilave birçok felsefi unsurları söylemlerinde barındırmaktadır. Yalnızca Sokrates değil, bu makalede kısa da olsa görüşlerine yer verilen Seneca ve Kant gibi çok sayıdaki filozofun görüşleri, çağdaş öğrenim süreçlerine ışık tutabilecek unsurları içermektedir.

Araştırma Sorusu 2: Düşünsel yapıların birbirine benzeyebileceği (eşbenzerlik/izomorfizm) anlayışının kurucusu olduğu da göz önünde bulundurulduğunda Sokrates'in görüşleri, çağdaş öğrenim anlayışına uyarlanabilecek temel niteliklere sahip midir?

Eşbenzerlik; özellikle sistemik yapıların (örneğin öğrenim süreçlerine dönük işleyişlerin) belirgin nitelikleri bakımından örtüşmesi ve uyumunu ifade etmektedir. Bir sistemin öğelerine, diğer bir sistemin öğelerinin tam anlamıyla (ya da belirgin bir derecede) karşılık gelmesi ve sistemin öğeleri arasındaki her ilişki, diğer sistemin öğeleri arasındaki ilişkiye tekabül etmesi durumunda sistemler arasında eşbenzerlikten söz edilebilmektedir (Keskin, 2012: 26-27). Örneğin çağdaş öğrenim araçlarının, tümüyle yeni ve farklı öğrenme biçimleri ortaya çıkarıp çıkarmadığı tartışmasında, eşbiçimlilik kavramının, açıklayıcı yönleri sahip bulunduğunu öne sürmek mümkün gözükmemektedir. Bütün örgütsel yapılanmaların (), temel olarak birbirleriyle benzer olduğu görüşünün şekillendiği izomorfizm anlayışının fikir öncüsü olan Sokrates, yönetim anlayışının evrensel niteliğini ortaya koyarak bu anlayışa öncülük etmiştir. Ailesini ve özel hayatını iyi yönetemeyen kişilerin devlet ve ordu yönetiminde başarılı olamayacaklarını vurgulayan Sokrates'e göre, bir şeyi yöneten kişi yönettiği şey aile, bir kent veya bir ordu olsun nelere gereksinim duyduğunu bildiği ve bunları yerine getirebildiği ölçüde iyi bir yönetici olabilmektedir. Sokrates'e göre, aileyi yönetmede başarılı kişilerin hor görülmemesi gerekmektedir çünkü özel işlerin yürütülmesi ile kamu işlerinin yürütülmesi arasındaki fark, yalnızca işin büyüklüğünden ileri gelmektedir. Zira diğer yönler, birbirine benzer niteliklere sahip bulunmaktadır (Gürüz ve Gürel, 2006: 66).

Her ne kadar felsefi bir derinliğe sahip olsa da, Sokrates'in görüşlerini tartışılmaz gerçeklikler olarak kabul etmek mümkün gözükmemektedir. Meseleye tam tersinden bakıldığında, salt yüz yüze öğrenim biçiminin benimsenmesi durumunda, "Söz uçar yazı kalır", "Âlim unuttur, kalem unutmaz" şeklindeki bir diğer köklü anlayış karşısında çelişkiye düşülmektedir. Bilgi aktarımı sürecinin yalnızca söylemsel aktarıma dayandırılması, tıpkı su üzerine yazı yazma gayretine benzer biçimde bilginin önemli bir kısmının kaybolmasına yol açabilmektedir. Özellikle dijital ortamlarda yapılan depolamaların, daha sonraki süreçlerde bilginin tekrar tekrar kullanılabilmesine olanak sağlamaktadır. Yazılı ifadelerin veya dijital kayıtların, karşı tarafa cevap veremeyeceği, aktif diyalog ortamını ortadan kaldırdığı gerçeğini de kabul etmekle birlikte, öğrenim süreçlerindeki etkinliğini de tümüyle görmezden gelebilmek mümkün olamamaktadır. Tekrar etmek pahasına da olsa burada ifade edilmesi gereken husus şu olmaktadır:

Sokrates, yapmış olduğu tek yanlı vurgulamada, yüz yüze öğrenim dışındaki yöntemlere karşı indirgemeci yaklaşımda bulunmuş olmasına karşılık, onun bu yaklaşımını, geleneksel ve çağdaş öğrenim yöntemleri arasında bir denge gözetilmesine dönük bir davet olarak algılamak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağlargöz, O. (2014). İşletme çevresi. B. Z. Erdoğan ve A. Hepkul (Ed.), *Genel işletme* içinde (s. 34-58) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Astleitner, H. (2002). Teaching critical thinking online. *Journal of Instructional Psychology*, 29 (2), 53-76.
- Aydın, E. (2016). *Nietzsche'nin Sokrates hakkındaki düşünceleri bağlamında "Sokrates problemi"ne bakış* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bixler, M. G.; Brown, A.; Way, D.; Ledford, C.; Mehan, J. D. (2015). Collaborative concept mapping and critical thinking in fourth-year medical students. *Clinical Pediatrics*, 54(9), 833-839.
- Bozkurt, A., Kilgore, W., & Crosslin, M. (2018). Bot-teachers in hybrid massive open online courses (MOOCs): A post-humanist experience. *Australasian Journal of Educational Technology*, 34 (3), 39-59.
- Bozkurt, A., & Göksel, N. (2018). Technology renovates itself: Key concepts on intelligent personal assistants (IPAs). In *Proceedings of 10th International Conference on Education and New Learning Technologies Conference (EDULEARN18)*, 2-4 July 2018 (pp. 4291-4297). Palma, Mallorca, Spain.
- Dwyer, C.P., Hogan, M.C., & Stewart, I. (2014). An integrated critical thinking framework for the 21st century. *Thinking Skills and Creativity*, 12, (43-52).
- Ercil, Y. & Ünsal S. (2008). *Stratejik düşünmenin sırları ve sistem yaklaşımı*. Ankara: Asil.
- Hume, D. (2018). *İnsanın anlama yetisi üzerine bir soruşturma* (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Göksel, N., & Bozkurt, A. (2019). Artificial Intelligence in Education: Current Insights and Future Perspectives. In S. Sisman-Ugur, & G. Kurubacak (Eds.), *Handbook of Research on Learning in the Age of Transhumanism* (pp. 224-236). Hershey, PA: IGI Global.
- Gürüz, D., & Gürel, E. (2006). *Yönetim ve organizasyon*. Ankara: Nobel.
- Jody, P. & Gina A. (2015). Discussions in a socrates café: implications for critical thinking in teacher education. *Action in Teacher Education*, 37, 265-283.
- Keskin, U. (2012). *Yönetim felsefesi*. İstanbul: Değişim.
- Keskin, U. (2020). *Yönetimin felsefi ve bilimsel temeli*. Bursa: Ekin.
- Koçel, T. (2013). *İşletme yöneticiliği*. İstanbul: Beta.
- Kwan, Y. W. & Wong, F. L. A. (2015). Effects of the constructivist learning environment on students' critical thinking ability: Cognitive and motivational variables as mediators. *International Journal of Educational Research*, 70, 68-79.
- Morgan, G. (1998). *Örgüt ve yönetim teorilerinde metafor* (G. Bulut, Çev.). İstanbul: MESS.
- Musashi, M. (2015) *Beş çember kitabı* (S. Özbudun, Çev.). İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Özen A. J. (2013). Eleştirel yönetim çalışmaları D. Taşçı ve E. Erdemir (Ed.), *Örgüt kuramı* içinde (s. 140-160). Ankara: Anadolu Üniversitesi.
- Platon, (2013). *Philebos* (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say.
- Platon, (2015). *Mektuplar* (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say.
- Platon, (2016). *Theaitetos* (B. Akar, Çev.). Ankara: BilgeSu.
- Platon, (2017a). *Phaidros* (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say.
- Platon, (2017b). *İon* (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say..
- Platon, (2018a). *Devlet* (S. Eyüboğlu & M. A. Cimcoz, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Platon, (2018b). *Timaios* (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say.
- Platon, (2018c). *Menon* (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say.

- Platon, (2019). *Sokrates'in savunması* (A. Çokona, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Seneca, (2018). *Ahlak mektupları* (T. Uzel, Çev.). İstanbul: Jaguar.
- Stiegler, B. (2012). *Politik ekonominin yeni bir eleştirisi için* (E. Koytak, Çev.). İstanbul: MonoKL.
- Whitehead, A. N. (2018). *Bilim ve Modern Dünya* (S. Çalıcı, Çev.). İstanbul: Öteki.